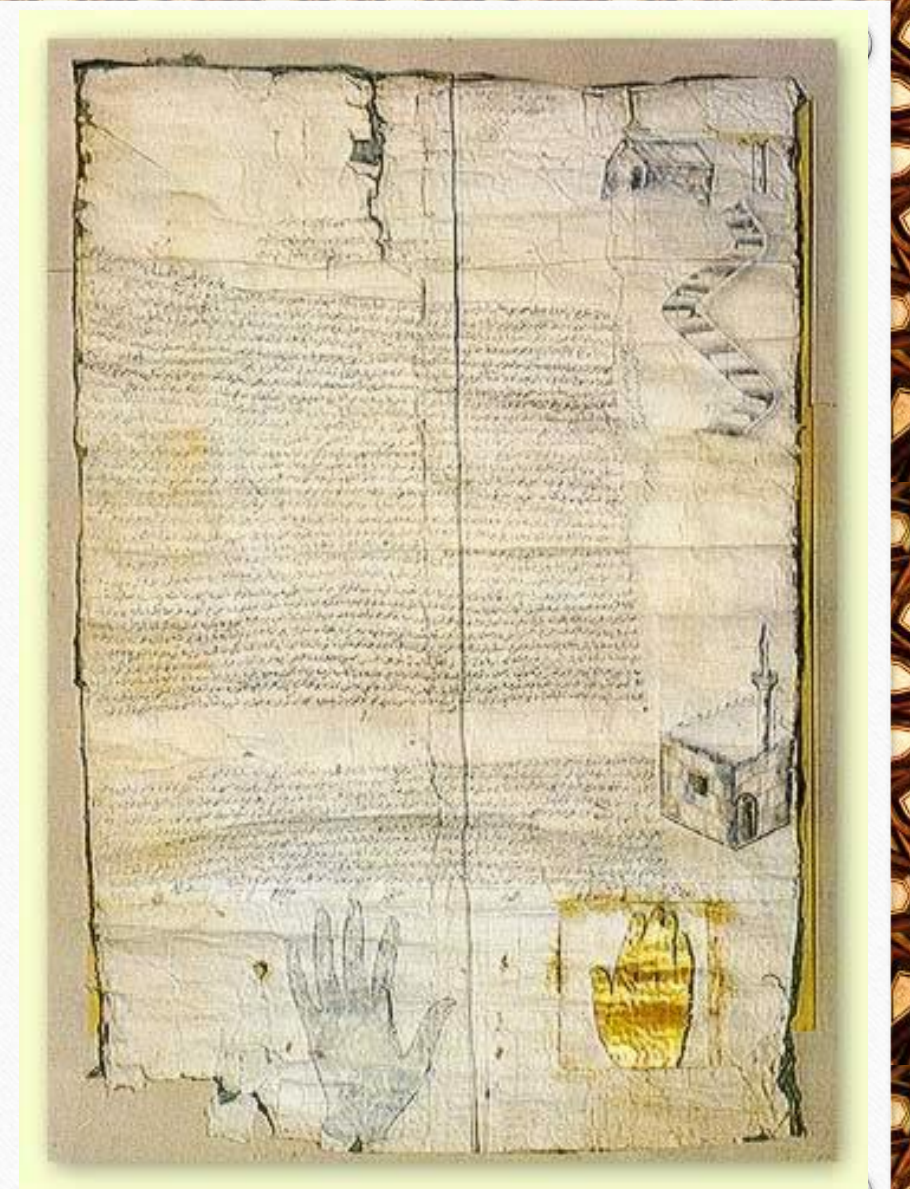
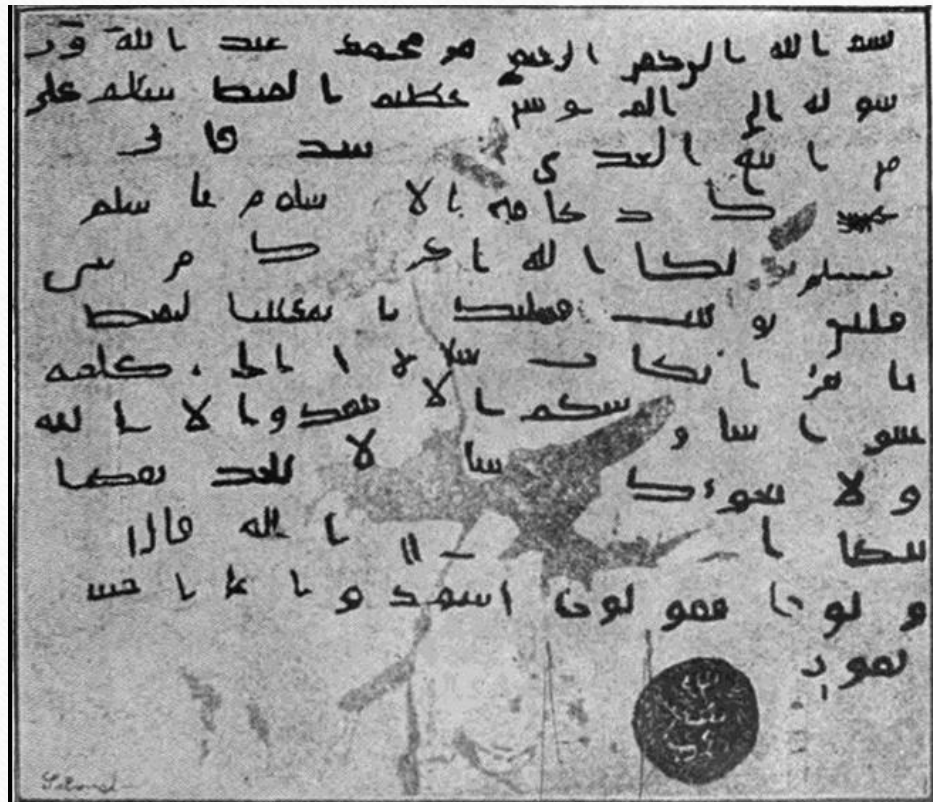

A koptok helyzete az iszlám hódítás első századaiban

2022. március 28.
Előadó: Szuhai Mónika

Miért fontos a történetírás ismerete?
Miért fontos a történeti források vizsgálata ?

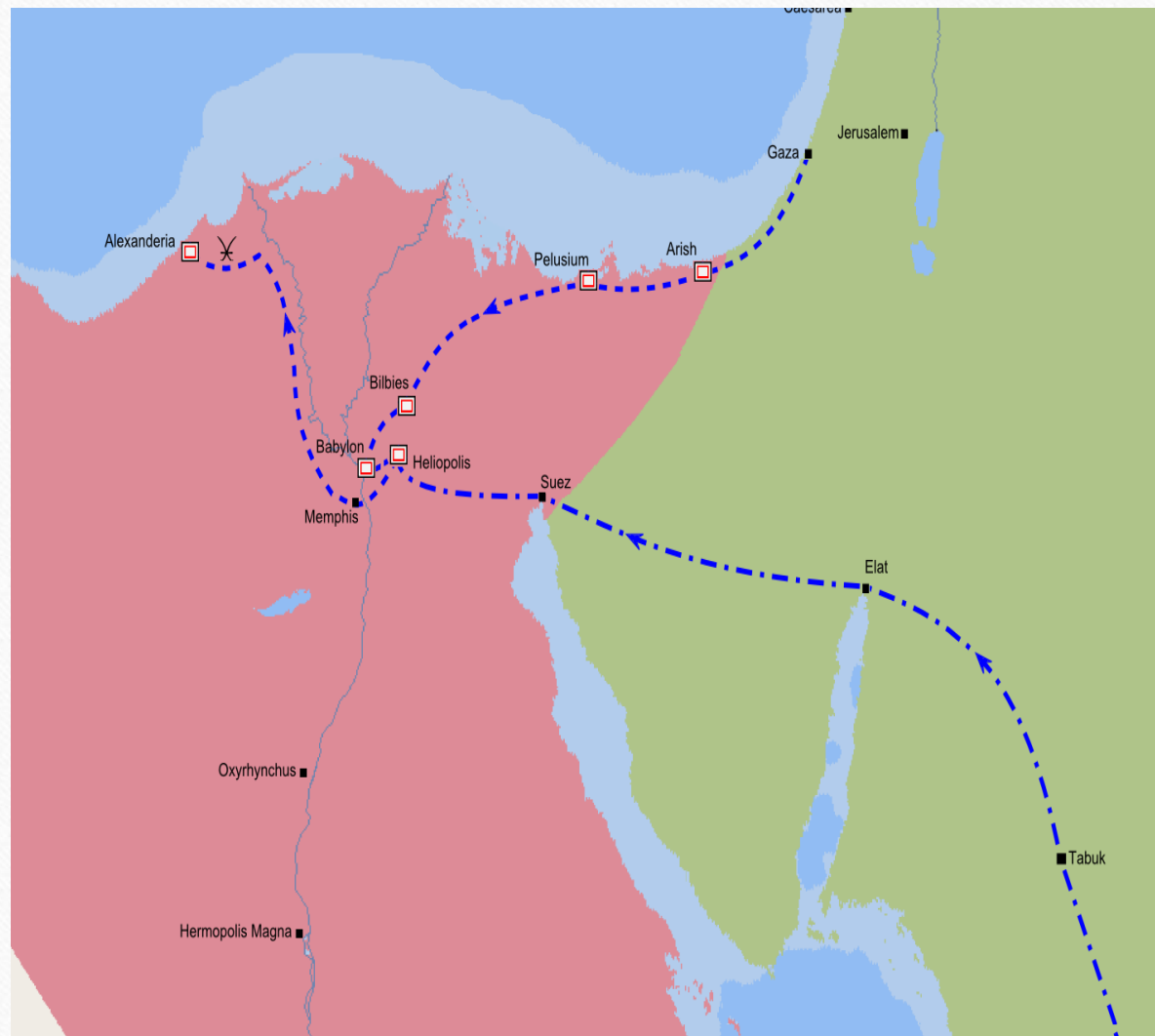
Előzmények

- Egyiptom 554-től az újjászervezett Bizánci Birodalom része: az ország gazdaságilag és vallásilag is megosztott:
- Az országot Justinianus 4 adminisztratív egységre tagolja, melyek vezetői jelentős hatalomra tesznek szert
- Az államvallás a kereszténység, de a chalcedóni zsinatot (451) követően egyházszakadás jön létre: Miafizita és diafizita irányzatok
- perzsa hódítás 619-629/630: az állam rendezetlen helyzetű, rivális szerveződések kihasználják az uralkodó dinasztián belüli viszálykodásokat, belső megosztottság
- a perzsa hódításnak Heraclius bizánci uralkodó vet véget:
- egy rivális pátriárka kerül kinevezésre Egyiptomban (Cyrus 543 körül)
- 2 pátriárka van jelen párhuzamosan:
 - melkita pátriárka **Cyrus**: a birodalmi vezetés támogatja, az Aegyptiaca nevű provincia kormányzója
 - kopt pátriárka **Abba Benjámin** (38. kopt pátriárka)

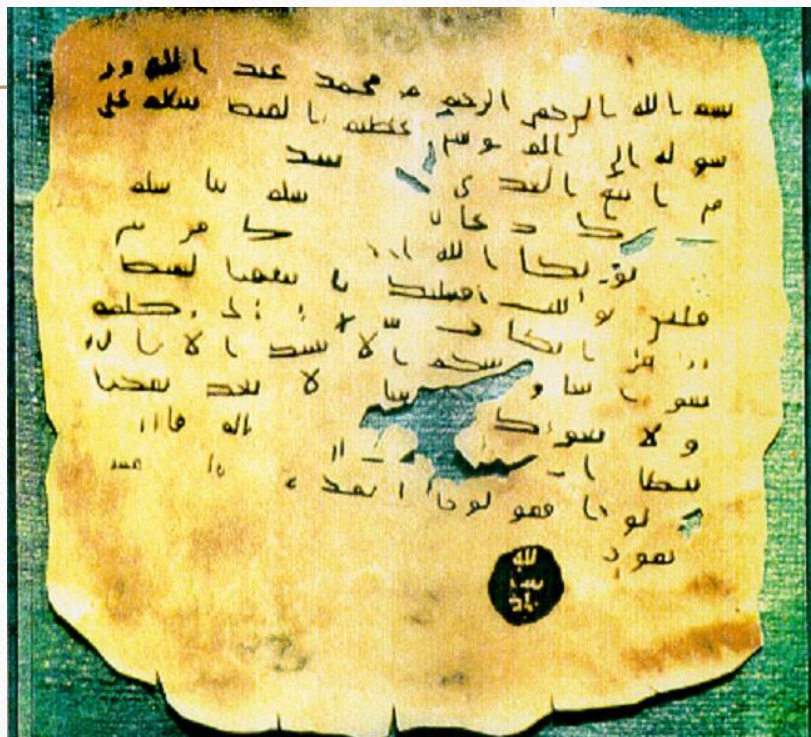

A muszlim hódítás 640-641

- a hadsereg (12-15 000 fő) különböző csoportokból áll össze:
 - arab tőzsek (főleg Jemen területéről)
 - murtadd: azok, akik elhagyták az iszlámot a Próféta halála után
 - arab beduinok: (a Sinai és a Keleti-sivatag területéről)
 - nabateusok (mint felderítők/vezetők és tolmácsok)
- az összeütközések két fő színtere: Alexandria, és a majdani Kairó részét képező Babiloni Erőd
- 642 szeptemberében Alexandria megadja magát.
- A béke biztosítja a szabad vallásgyakorlást, cserébe minden egyiptomi férfi után, aki 15-50 év közötti: 2 dínár/fős sarcot fizet, a provinciák vezetését meghagyta korábbi állapotában, biztosította, hogy a saját jogi berendezkedésük szerint folytathassák a törvénykezést.
- bizánci oldalról al-Muqawqis köti meg a békét

De ki is valójában Muqawqis?

- ΠΧΑΥΚΙΑΝΟΣ=kaukázusi
- A források nem egyértelműek a személyét illetően:
 - A kinevezett melkita pátriárka?
 - Egyiptom perzsa kormányzója?
- Levezést folytat Mohammed prófétával?
- Az arab történetírás a „**Koptok vezetője**”-ként utalnak rá
- Az európai történetírás is ehhez a véleményhez közelít, „**A koptok hercege**”-ként említik (Budge)
- A koptok viszont ezt elutasítják, Synaxarium: Anba Samuel történetében, a melkita pátriárkával azonosítják

Koptok áttérése az Iszlám hitre és Iszlamizáció Egyiptomban

A Mamluk korszak 1. százada jelenti a fordulópontot a kopt áttérések tekintetében, a 14. századra már csak a lakosság tizede vallotta magát kereszténynek Egyiptomban

A koptok két hullámban térhettek át, a 8. század második felében – 9. században és a 14. században

A demográfiai változás fő mozgatórugói:

- arab-muszlim betelepülések
- vegyes házasságok
- a koptok számának csökkenése a sorozatos őket ért támadások miatt
- áttérés az iszlám hitre

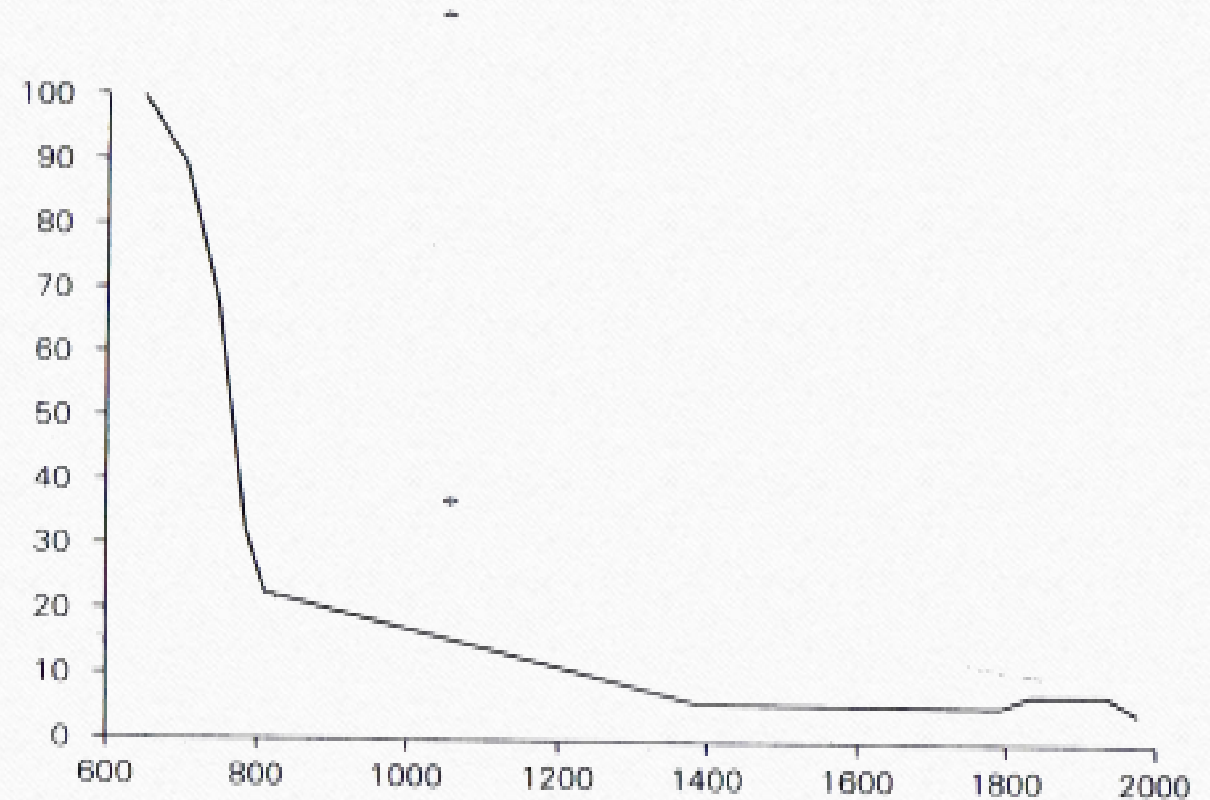

Figure 4.2: Percentage of Christians in Egypt, from the Hijra to date

Áttérés a kopt nyelvről a hódítók nyelvére

- az egyházszakadást követően a görög szövegek kopt fordításai széles körben elterjednek, az arab hódítás előtt a kopt volt a hétköznapi használt nyelv és az irodalmi nyelv is (4. századtól)
- a keresztény népesség nyelve a kopt maradt még legalább 3 évszázadon át
- az arab hódítást követő első száz évben az arab nyelv látszólag csak a bevándorló és letelepedő arab közösségek és a katonai vezető elit nyelve volt
- a nagy mértékű bevándorlás, a kopt lázadások sorozatos leverése majd megtorlása, a megnövekedett adók a dzimmik számára, **áttérési hullámokhoz** vezetett a kopt lakosság körében
- **szociolingvisztikai kontextus:**
 - az arab mint a hódító arabok és az új vallás, az iszlám nyelveként jelenik meg
 - az arab az uralkodók nyelve volt, akik az adminisztrációt is arabizálni kívánták (a koptot és az arabot párhuzamosan használják, az élethelyzettől függően)
 - az egyház nyelve is az arab lett

Áttérés a kopt nyelvről a hódítók nyelvére

1. Korai változások időszaka a 11. század közepéig:

- a kopt egyházi nyelv a kopt
- megjelennek az első kopt-arab fordítások (10. század környékén)
- a legkorábbi szövegfordítások: bibliai szövegrészletek liturgikus szövegek , apokrif szövegek, hagiográfiai apokaliptikus szövegek
- Ebben az időszakban a kopt és az arab közösség elkülönül, őrzi a kopt örökségét

2. 11-13. század: A szövegfordítások időszaka, a meglévő szövegek megőrzése

- a 11. század második felében a kopt nyelv még széles körben ismert, legalábbis a művelt elit köreiben
- kanonikus szöveggyűjtemények, apokrif, hagiográfiai és apokaliptikus szövegek, az egyházatyák művei
- az első teljes kopt liturgia fordítás is megjelenik (Anba Gabriel)
- az 1200-as évek után nem igazán születnek kopt nyelvű szövegek
- Elindul a meglévő kopt szövegek összegyűjtése és lefordítása

3. 13-14.sz: A Kopt Egyház aranykora – középpontban a tudományos munka

- csak kopt nyelvvel foglalkozó tudósok számára volt érthető a kopt nyelv
- a fordítók nagy mértékben szótárakra és nyelvkönyvekre vannak szorulva
- a korábbi fordításokat is ellenőrzik, újraértékelik, a tudományos munka a középpontban, nem a szövegek fordítása
- az egyik legfontosabb fordítás: a Synaxarium – 13. sz.
- nyelvi és exegetikai munkák

A hódítástól a VIII. századig – Ummayyad kor (661-750)

- szisztematikus kampány indul az iszlamizáció elősegítésére
- **Dilemma:** a koptok áttérése csökkenti az állami bevételeket, mivel az áttértek már nem kötelezhetők a dzsizja fizetésére.
- Válaszként jelennek meg a **keresztény apologetikai munkák** melyben elutasítják a politeizmusra és a bálványimádásra vonatkozó vádakat.
- **Pseudo-Athanasius Apokalipszise:** a mű a kopt szerzeteseket és papokat célozza meg, számon kérve őket bűneikért. Álláspontja szerint a koptok helyzete a muszlim uralom alatt Isten büntetése a papok és szerzetesek bűneiért. Egyedül az anti-chalcedóni kopt egyház jár helyesen, így egyedül a kopt egyház marad fent.

Shurut Omar –Omari Törvények:

- Valószínűleg egy korábban kialakult állapot rögzítésére, formája levél: **St. Sophronius**, Jeruzsálem pátriarchája írja a kalifának:
 - nem építhetnek új templomot, kolostort vagy szerzetesi cellát
 - a templomoknak be kell fogadniuk az átutazókat
 - nem taníthatják a gyermekeiknek a Koránt
 - nem rejtegethetnek kémeket
 - nem téríthetnek, nem tarthatnak senkit vissza attól, hogy áttérjen az iszlám hitre
 - alázatosan kell viselkedniük a muszlimokkal szemben
 - nem hordhatnak a muszlimokkal megegyező ruhát, zunnar övet kell viselniük a ruháik felett
 - nem utazhatnak nyeregben
 - nem viselhetnek fegyvert
 - a pecséteik nem lehetnek arabul, nem vehetnek fel konya-t
 - nem árulhatnak bort
 - nem állíthatják ki közszemlére a könyveiket és keresztjeiket
 - a körmenetek, temetkezési szertartások során nem érintkezhetnek a muszlimokkal
 - kereplőiket, harangokat egyéb zeneeszközeiket csak halkán használhatják, csendben imádkozhatnak
 - nem vehetik el muszlimok szolgáit
 - nem építhetik magasabbra házaikat, mint a muszlimoké

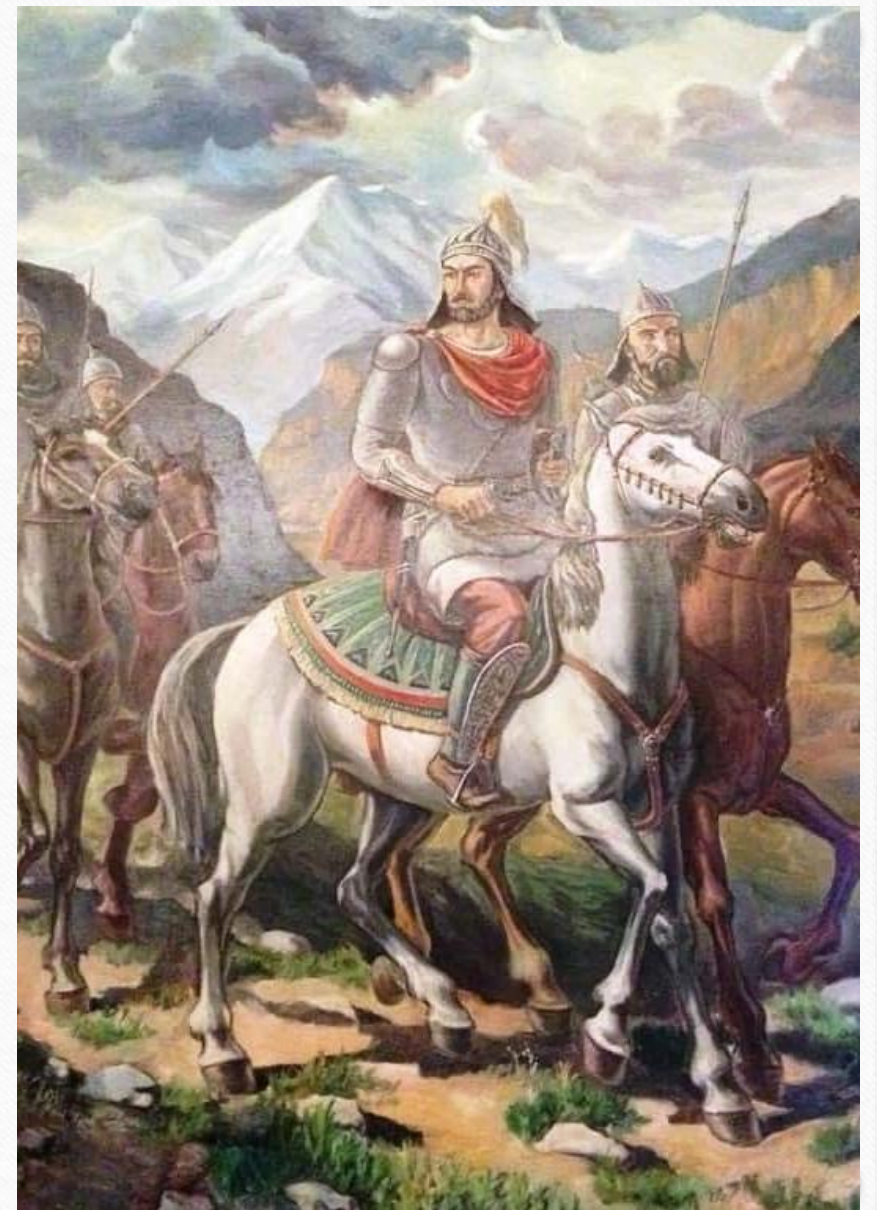
Abd al-Malik kalifa (685 -705)

- elrendeli, hogy az adminisztráció arab nyelven történjen > a cél az volt, hogy az arab adminisztrációs rendszert honosítsák meg Egyiptomban.

Dilemma: a koptok vezető szerepben, néhol pedig monopol pozícióban voltak az adminisztratív munkákban

II. Marwan kalifa (744-750)

- különös kegyetlenség a szerzetesekkel szemben
- magas adók > keresztényüldözés > áttérések > csökkennek az adókból származó állami bevételek > az adók növelése érdekében adót szabnak ki a korábban adómentességet élvező szerzetesekre
- az áttértek nem mentesülnek a dzsizja fizetése alól
- a keresztények iszlamizációja intenzívebbé válik: vegyes házasságok, arab betelepülések

Abbászidák (750-1250)

- **Harun Al- Rashid (763-766):** a kormányzati pozíciókat muszlimok viselhetik
- **Al- Mutawakkil (847-861):**
 - bizonyítja, hogy az omari törvényeket nem igazán tartották be a gyakorlatban
 - méz színű megkülönböztető ruházat és öv
 - csak megkülönböztető nyeregben lovagolhatnak a keresztények,
 - a qalansuwa eltérő színű kell, hogy legyen mint a muszlimoké, legyen rajta 2 gomb
 - a keresztények szolgálóinak 2 foltot kell a ruháikra varrniuk
 - ha a keresztény nők nyilvános helyen jelennek meg az alsóruházatuk azonos színűnek kell lennie a ruháikkal
 - dzimmik számára kötelező a zunnar öv viselése
 - az újonnan épített templomokat le kell rombolni vagy mecsetté kell alakítani
 - egyházi tizedet (Ushr) kell fizetniük
 - a dzimmi házak falára egy falképet kell helyezni az ördögről/ bálványról, hogy meg lehessen különböztetni a dzimmi lakóházakat
 - dzimmik nem vehetnek részt olyan diwanon, ahol egy muszlimmal szemben hoznak ítéletet
 - tilos a keresztény szimbólumok nyilvános megjelenítése a keresztény ünnepek alkalmával
 - sírjaik a földdel azonos szinten kell legyenek, hogy megkülönböztethetők legyenek a muszlim síroktól

Fátimidák (909–1171)

El Moezz kalifa (953-971)

Bizony mondom néktek : ha akkora hitetek volna, volna mint egy mustármag, és azt mondanátok ennek a hegynek: Menj innen oda ! – odamenne, és semmi sem volna nektek lehetetlen.” /Máté 17:20/

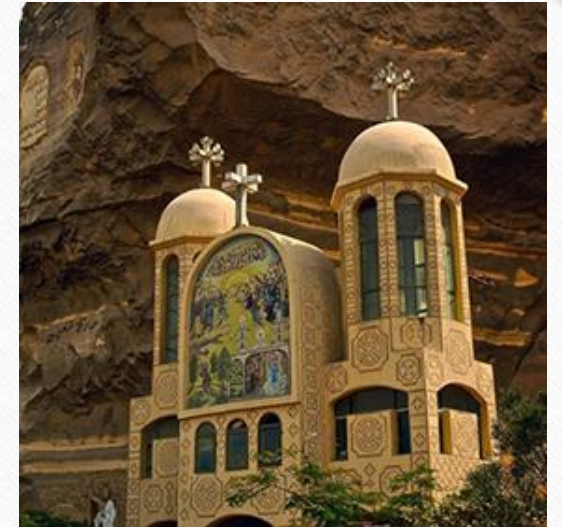
A kalifa hívta Ábrahám pápát: amennyiben hite erős, meg kell mozdítson egy hegyet. Ha a hegy nem mozdul a vallása értéktelen és át kell térnie az iszlámra vagy megölik Egyiptom többi keresztényével együtt. A pápa elkeseredésében imádkozott és megjelent neki Szűz Mária. Az ő tanácsára megkeresett egy félszemű tímárt a piacon akit Simonnak hívtak. A tímár imádkozott, majd elküldte Ábrahám pápát a hegyhez. A pátriárka keresztet vetett és nemcsak felemelte a hegyet, hanem szét is törte azt, innen az Al-Moqattam (Összetört/letört). Így menekültek meg Egyiptom keresztényei.

A szent Simon kolostor és a szeméttváros

Ma egy keresztény szeméttváros (**Zabaleen**) közepén található az esemény emlékére emelt kolostor, mely zarándokutak kedvelt célpontja.

Számos jótékonyági szervezet segíti a mélyszegénységben élőket, iskolákat, tanműhelyeket, oktatóközpontot üzemeltetnek a nélkülözők számára.

Szent Simon kolostor (Deir Samaan), Kairó
Balra fent: Mama Maggie, a koptok Teréz anyája

Al-Hakim bi-Amr Allah (996-1021) – az „őrült” al-Hákim

1. Uralkodásának korai évei

- A muszlim-keresztény együttélés békés **időszaka**
- A keresztények újjáépíthették templomaikat, de a városhatáron kívül
- **Szunnita ellenes propaganda**
 - Abu Rakwa vezette forradalom
 - Megjelennek az első 3 kalifát átkozó szövegek
 - Betiltja a moloukhiyyát és a jirjirt (rukkola)
- Már ekkor elkezdnének a vallásközi konfliktusok és a templomok lerombolása: nem a kalifa kezdeményezi, hanem a helyi muszlim közösségek.

2. A keresztények üldözése (1007 vagy 1009/1010-től-1021-ig)

- Szent sír templom lerombolása > kiváltotta a muszlim közösségek szimpátiáját (kifoszthatták a lerombolt templomokat)
- A templomokat mecsetekké alakítják át > növeli a kalifa népszerűségét az Abbászida uralkodókkal szemben
- Egy városi muszlim központot kíván létrehozni
- Tömeges áttérések

3. Al-Hákim uralmának vége

- ***Az Alexandriai Patriarchák Történetében:***

Senki sem tudta, hogyan kell a qorbant elkészíteni Egyiptom területén, kivéve a kolostorokban. Akik nem tudták elhagyni az Eucharisztia szentségét, azok megvesztegetéssel távoli lerombolt templomokban vették magukhoz az Eucharisztia szentségét.

- **1021-ben törvényeit visszavonja:**

- Engedélyezi a templomok újjáépítését
- A kényszer hatására áttértek visszatérhetnek a keresztény hitükhöz
- 1021-ben a **Moqattam hegyen rejtélyes módon eltűnik**, személye köré legenda majd kultusz alakul ki > **drúzok**: Al-Hákim isteni mivoltát hirdetik

Ayyubidák (1171 - 1341)

a kereszteshadjáratok negatív hatással voltak a két közösség relatíve békés egymás mellett élésére > **vallásközi feszültségek**

Szaladin (1171 – 1193):

- a szunnita fennhatóságot kívánja ismét megvalósítani, megerősíti az Omar Paktumban foglaltakat, sőt szigorúbb intézkedéseket vezet be:

1. szakasz: Jeruzsálem meghódítása előtt

A templomok fehérre meszelt falait fekete iszappal kell bevonni

A templomokat leromboltatta, azok építőanyagát a védelmi épületek kialakítására használta fel

Szaladin (1171 – 1193):

2. szakasz: Jeruzsálem meghódítása után (1187)

- A dzimmi lakossággal szembeni ellenszenv oldódik, Szaladin orvosa a zsidó származású Maimonidész
- A koptok a Szent Sír templom mellett kapnak egy kolostort Jeruzsálemben

Mamluk kor (1250-1517)

- a koptok továbbra is részt vesznek az udvar életében, gyakori, hogy akár vezíri pozícióba is juthatnak
- sokszor névleg felveszik az iszlámot, de titokban a keresztény hitet gyakorolják
- > tömeges áttérések
- Shams Al-Risa Abu al-Barakat Ibn Kabar: A bohairi-arab szótár a nevéhez fűződik (al-Sullam al-kabir, 1648-ban Rómában is publikálják latin fordításban, melyet Athanasius Kircher nevéhez köthetünk) jelentősége kiemelkedő a kopt lexikográfiában, egy katalógust is összeállított a kopt művekről az atyákról egészen az arab nyelven író teológusokig
- 1347-1349: pestis járvány, az egyiptomiak harmadát követelte, 1348-1513 között további 18 alkalommal tör ki > csökken a lakosság > csökken a bevétel > az informális bevételeket növelték > lázadások > brutális támadások a keresztények ellen
- Sultan Ibn Qalawun:
 - templomokat és kolostorokat rombolnak le,
 - a templomok vagyonát és földjét elkobozzák
 - az adókat megduplázzák
 - az egyház továbbra is az uralkodó akaratától függ több kérdésben: templomok újjáépítése, a pápa kinevezése

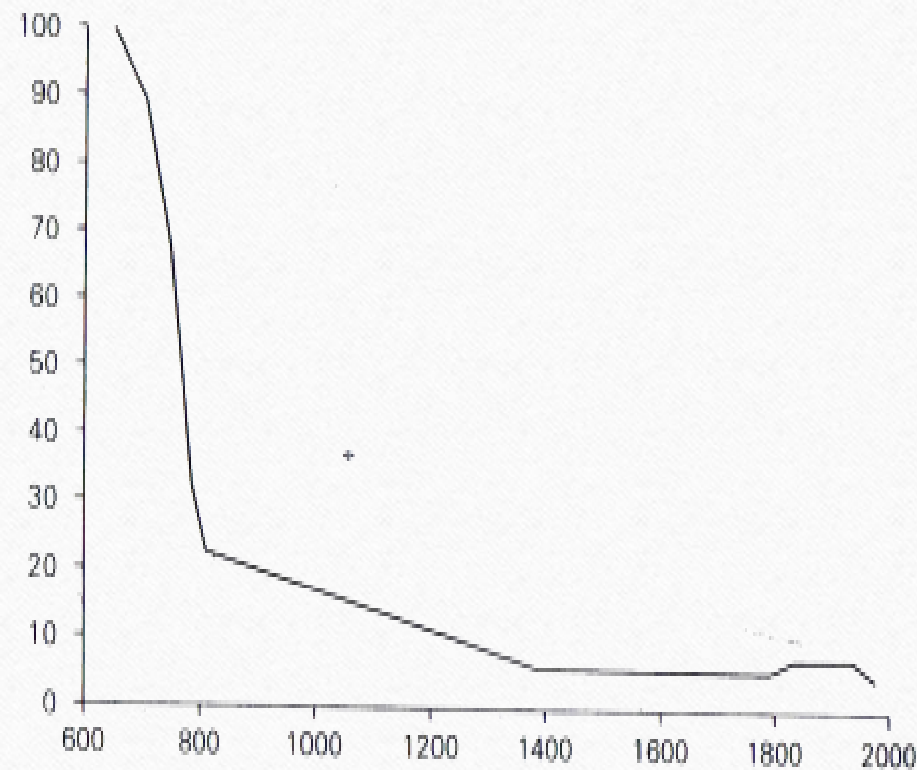

Figure 4.2: Percentage of Christians in Egypt, from the Hijra to date

Köszönöm a figyelmet!

Az előadás létrejöttében való közreműködésért külön
köszönet illeti:

Dr. Tüske László

Dr. Dobos Károly Dániel

Teklovics Levente PhD